

УДК 343.82

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.17.34>

КРИМІНАЛЬНІ ПОКАРАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПРАЦЕЮ ЗАСУДЖЕНОГО НА КОРИСТЬ СУСПІЛЬСТВА, У ЗАКОНОДАВСТВІ УГОРЩИНИ

Марисюк Костянтин Богданович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
права і процесу

(Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська
політехніка», м. Львів, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-7483-3836>

Нюл Евелін Василівна,
студентка

(Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська
політехніка», м. Львів, Україна)

Стаття присвячена розвитку системи кримінальних покарань, пов'язаних із працею засудженого на користь суспільства, за законодавством Угорщини.

Виявлено, що практика Угорщини у досліджуваному питанні пішла дещо нетрадиційним для європейського простору шляхом. Залучення засуджених до праці спочатку було специфічною формою отримання прибутку за різних форм позбавлення волі, потім з останнього виокремилися так звані будинки праці, а ще пізніше праця була проголошена одним із засобів перевиховання в період позбавлення волі.

В угорській історії покарань громадським роботам як виду покарання передували виправно-виховні роботи (їх ще називали ремонтно-освітніми роботами). Вони могли призначатись, якщо на думку суду мета покарання могла бути досягнута без позбавлення волі. Засуджений зобов'язаний був виконувати роботу, призначену судом, за що отримував зменшену заробітну плату.

Суттєві зміни у систему кримінальних покарань було внесено законом 1987 р., який вводив поняття праці в інтересах суспільства як альтернативу до ремонтно-освітніх робіт.

Законом 1993 р. ремонтно-освітні роботи були виключені з кримінального законодавства.

Відтак, єдиним видом покарання, пов'язаним з працею засудженого, у наш час існуючим у законодавстві Угорщини, є покарання у виді громадських робіт.

Покарання у виді громадських робіт у нинішньому виді за своєю суттю є дуже подібним до аналогічного покарання в Україні. Воно також обчислюється годинами, полягає у безоплатному виконанні суспільно-корисних робіт у вільний від оплачуваної роботи або навчання час, процес його виконання контролюється органами пробації. Проте мають місце й певні відмінності, наприклад, значно більший граничний строк цього виду покарання в Угорщині (312 годин проти 240 годин в Україні), умови заміни цього виду покарання іншим у випадку ухилення від його виконання і т.д.

Ключові слова: громадські роботи, виправні роботи, покарання, права, обов'язки.

CRIMINAL PENALTIES RELATED TO THE WORK OF A CONVICTED PERSON FOR THE BENEFIT OF SOCIETY UNDER HUNGARIAN LAW

Marysyuk Kostyantyn Bohdanovych,
Doctor of Law Sciences, Professor,
Professor at the Department
of Criminal Law and Procedure
(Institute of Jurisprudence, Psychology
and Innovative Education of Lviv
Polytechnic National University, Lviv,
Ukraine)

Nyul Evelin Vasylivna,
Student
(Institute of Jurisprudence, Psychology
and Innovative Education of Lviv
Polytechnic National University, Lviv,
Ukraine)

The article is devoted to the development of the system of criminal penalties related to the work of a convict for the benefit of society, under Hungarian law.

It was found that the practice of Hungary in the research question followed a somewhat unconventional path for the European space. Involvement of convicts in labor was first a specific form of income from various forms of imprisonment, then the so-called labor houses were separated from the latter, and even later labor was declared one of the means of re-education during imprisonment.

In the Hungarian history of punishment, community service as a form of punishment was preceded by correctional and educational work (they were also called repair and educational work). They could be appointed if, in the opinion of the court, the purpose of the sentence could be achieved without imprisonment. The convict was obliged to perform work assigned by the court, for which he received a reduced salary.

Significant changes in the system of criminal penalties were introduced by the law of 1987, which introduced the concept of work in the interests of society as an alternative to repair and educational work. By the 1993 law, repair and educational work was excluded from criminal law.

Thus, the only type of punishment associated with a convict's work currently in Hungarian law is community service.

Punishment in the form of community service in its current form is in essence very similar to a similar punishment in Ukraine. It is also calculated in hours, consists in the free performance of community service in free time from paid work or study, the process of its implementation is controlled by the probation authorities. However, there are some differences, for example, a much longer term of this type of punishment in Hungary (312 hours against 240 hours in Ukraine), the conditions for replacing this type of punishment with another in case of evasion, etc.

Key words: community service, correctional work, punishment, rights, responsibilities.

Постановка проблеми. Покарання є важливим і необхідним засобом захисту суспільних відносин від кримінальних правопорушень та ефективним механізмом їх попередження. З давніх часів законодавство кожної держави приділяло велику увагу видам покарань і правилам їх призначення.

Як захід державного примусу покарання повинне відповідати певним вимогам і призначатися з додержанням відповідних принципів. Воно не повинно бути жорстоким, має застосовуватися тільки як крайній засіб забезпечення законності, повинно застосовуватися тільки за вчинене кримінальне правопорушення та відповідати іншим вимогам законодавства і моральним засадам суспільства. Ефективність і законність призначення покарання, як важливого елементу діяльності суду у кримінальному провадженні, залежить від дотримання відповідних принципів його призначення.

Саме з наведених вище мотивів кожна держава прагне створити найбільш ефективну систему покарань, наситити її різноманітними за своєю суттю видами покарань задля надання можливості судовим органам застосувати принцип індивідуалізації до кожного окремого підсудного. Допомогти у цьому прагненні нашої держави може вивчення власного історичного досвіду у цій сфері, врахування передових думок науковців та практиків, а також вивчення і врахування досвіду і традицій інших держав, особливо тих, що тісно пов'язані з Україною географічно, історично, економічно та політично.

Аналіз дослідження проблеми. Питання аналізу системи кримінальних покарань в Угорщині загалом, та особливо їх окремих видів, досі залишалось поза увагою вітчизняних науковців. Окремі нормативно-правові акти цієї держави вивчались низкою правників України (наприклад, Марисюк К. Система майнових покарань на українських землях у складі Угорщини (XI ст. – 1867 р.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* Львів : ЛНУ, 2012. Вип. 55. С. 79–87), проте глибокого комплексного аналізу досі не було здійснено.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити всі питання, пов'язані з усіма підходами до настільки широкої та багатогранної теми, ми звернемо увагу лише на найбільш значимі та цікаві з нашого погляду питання, та й то лише у частині базових положень, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Одразу варто наголосити, що практика Угорщини у досліджуваному питанні пішла дещо нетрадиційним для європейського простору шляхом. Залучення засуджених до праці спочатку було специфічною формою отримання прибутку при різних формах позбавлення волі, потім з останнього виокремились так-звані будинки праці, а ще пізніше праця була проголошена одним із засобів перевиховання в період позбавлення волі.

Першим нормативно-правовим актом, який торкався регулювання досліджуваних питань можна вважати Закон V 1878 р., відомий як «Кодекс Чемегі» (*Csemegekódex*). Пізніше йому на зміну приймались відповідно Закон V (*évi V. törvény*) 1961 р., Закон IV (*évi IV. törvény*) 1978 р. та Закон C (*évi C. törvény*) 2012 р., який набрав чинності 1 липня 2013 р. (чинний Кримінальний кодекс Угорщини) [1, с. 264].

В угорській історії покарань громадським роботам як виду покарання передували виправно-виховні роботи (їх ще називали ремонтно-освітніми роботами (*javító-nevelő munkát*)).

Виправно-виховні роботи (*javító-nevelő munkát*) могли призначатись, якщо на думку суду мета покарання могла бути досягнута без позбавлення волі. Для того, щоб встановити, що мета покарання може бути досягнута без позбавлення волі, бралось до уваги соціальне становище покараного, причини злочину та обставини справи в цілому. Засуджений зобов'язаний був виконувати роботу, призначену судом, за що отримував зменшену заробітну плату. Розмір зменшення визначався судом, а крайні межі було встановлені законом: зменшення не могло бути менше однієї десятої і більше чверті

належної в цьому випадку заробітної плати. Покарання призначалося на строк від 1 місяця до 2 років. Свобода покараного була обмежена лише настільки, наскільки це було необхідно для забезпечення мети покарання та виконання призначеної роботи. Якщо засуджений безпідставно не виконував своїх обов'язків або поведився таким чином, що серйозно порушував трудову дисципліну, то йому згадане покарання замінювалось позбавленням волі на той же строк [1, с. 264].

У своєму дослідженні під назвою «Основні особливості характеру роботи, що становить суспільний інтерес», К. Монус наголошує, що недоліком практики застосування згаданого покарання було те, що воно реально застосовувалося надто рідко; судова практика відносно дуже не часто використовувала можливість проведення ремонтно-освітніх робіт, оскільки останні могли відбуватися виключно на державних компаніях та державних підприємствах [2].

Закон 39 від 1959 р. «Про продовження допомоги (реабілітацію)» (*Φ büntetett előlethez fűződő hátrányok alóli törvényi mentesítés (rehabilitáció) kiterjesztéséről szóló 1959. évi 39. Törvényerejű rendelet*) також торкався суті досліджуваного покарання. У своїй публікації І. Вінер зазначав, що виховний ефект від досліджуваних вище робіт мав би мати домінуючий виховний вплив на засудженого, проте фактично громада не мала позитивного впливу на засудженого, проте вона часто справляла негативний вплив (наприклад, дражнила чи ображала покараного), а наглядово-контрольні органи фактично не могли змінити цієї ситуації [3, с. 112].

З 1960-х рр. призначення корекційно-виховних робіт почало регулярно зменшуватись. Так, якщо у 1960-х рр. їх призначали у 12% вироків, то у 1980-х рр. ця кількість впала до 4–5%.

Суттєві зміни у систему кримінальних покарань було внесено законом 1987 р., який вводив поняття праці в інтересах суспільства як альтернативу до ремонтно-освітніх робіт. У праці Ф. Надя під назвою «Загальна частина угорського кримінального законодавства» (*A Magyar Büntetőjog Általános Része*) зазначено, що Кримінальний кодекс 1987 р. перейняв базові попередні положення щодо системи кримінальних покарань, основні ж зміни була у тому, що з'явилось поняття праці в інтересах суспільства, а також в розмірі та строках відрахування із заробітної плати засудженого [4, с. 109].

Закон III 1987 р. про внесення змін до Кримінального кодексу (*a Btk.-t módosító 1987. évi III. törvény*) відкорегував існуючі до цього часу положення. Цей закон запровадив нову форму реалізації: покарання у виді праці в інтересах суспільства (*közérdekű munka*). Серед іншого, згаданий закон закріпив виправно-виховні роботи як покарання щодо відносно широкого діапазону злочинів, а також включив останні як альтернативне покарання щодо цілої низки злочинів. Згідно приписів згаданого III закону 1987 р, засуджена до покарання у виді виправно-виховної роботи особа зобов'язана була виконувати визначену у вирокі суду роботу на робочому місці або роботу в інтересах суспільства. Засуджений міг виконувати тільки ту роботу, яку визначив суд, інакше це вважалось порушенням процедури відбування покарання.

У разі призначення роботи, яка повинна виконуватися на робочому місці, з доходу засудженого мало відраховуватись на користь держави від п'яти до тридцяти відсотків заробітної плати. Засуджений, якщо це не суперечило меті покарання, мав право на збереження усіх трудових прав.

Робота в інтересах суспільства (*közérdekű munka*) здійснювалася засудженим один день на тиждень, у вихідний день або у вільний час безкоштовно.

Цікаво, що Кримінальний кодекс 1961 р. серед основних покарань виокремлював т.-зв покарання у виді корекційної освіти. Згадане покарання призначалося як альтернативне, а також могло бути використано у випадку пом'якшення покарання.

Найкоротша тривалість згаданого покарання становила 3 місяці, а найдовша – 2 роки. Кримінальний кодекс 1978 р. також згадував про це покарання, проте воно надзвичайно рідко застосовувалось на практиці.

Законом 1993 р. ремонтно-освітні роботи та корекційна освіта були виключені з кримінального законодавства. Ф. Надь вбачав для цього низку причин: ці види покарань на момент їх виключення не мали широкого застосування; не існувало чітко визначеного кола осіб, до яких їх можна і доцільно було б застосовувати; сумнівним був позитивний ефект від застосування згаданих покарань до багатьох засуджених; так і не було розроблено та запроваджено у практику чітких норм щодо нагляду за поведінкою засудженого поза робочим місцем [4, с. 111].

У період з 1987 по 1993 р. в угорській правовій практиці паралельно діяли три види покарань, пов'язаних з працею засуджених, а саме корекційна освіта (*a javító-nevelő munka*), більш суворі виправні роботи (*a szigorított javító nevelő munka*) та громадські роботи (*a közérdekű munka*).

Після реформи 1993 р. у системі кримінальних покарань Угорщини залишився лише один вид покарань, пов'язаних з працею засуджених, а саме громадські роботи, тобто, за визначенням угорського законодавця «праця в інтересах суспільства, яку засуджений здійснює у вільний від іншої праці або вихідний день».

Згадане вище покарання можна сміливо назвати доволі поширеним, скільки уже протягом тривалого часу воно призначається в середньому у 7-10% обвинувальних вироків, хоча протягом перших декількох років ця кількість не перевищувала 0,2% випадків [5, с. 150].

Починаючи з 1993 р. і до цього часу у кримінальне та кримінально-виконавче законодавство Угорщини було внесено чимало змін, які стосувались системи покарань, в тому числі і у частині громадських робіт. Відтак, на сьогодні граничні строки згаданого покарання вимірюються годинами і можуть становити від 48 до 312 годин [6, с. 10].

Особа, засуджена до покарання у виді громадських робіт, зобов'язана виконувати роботу, чітко передбачену для неї у вирокі суду. Вид роботи, яку засуджена особа повинна виконати, має враховуючи стан здоров'я та рівень освіти засудженого, але обов'язково повинна характеризуватись ознакою. «робота в інтересах суспільства» (*«közérdekű munka»*). Якщо інше не передбачено законом, засуджений повинен виконувати роботу в інтересах суспільства принаймні один день на тиждень, у тижневий день відпочинку або у вільний час безоплатно [6, с. 10].

У випадку порушення засудженим умов виконання покарання у виді громадських робіт, це покарання або його невідбута частина заміняється останньому покаранням у виді позбавлення волі. Загальний строк позбавлення волі при згаданій вище заміні не може перевищувати трьох місяців [6, с. 10].

Під час виконання покарання у виді громадських робіт щоденна тривалість останнього становить мінімум чотири години та максимум вісім годин.

Процес виконання покарання у виді громадських робіт контролюється працівником служби пробації.

Ст. 112 КК Угорщини вказує, що покарання у виді громадських робіт може бути призначене й неповнолітній особі, якщо вона на момент постановлення вироку досягла 16-річного віку [16, с. 22].

Висновки. Тож можна зробити висновок, що єдиним видом покарання, пов'язаним із працею засудженого, який існує у законодавстві Угорщини, є покарання у виді громадських робіт (*«közérdekű munka»*).

Колишнє угорське законодавство та судова практика знали й інші види подібних покарань, наприклад, покарання у виді ремонтно-освітніх робіт і покарання у виді корекційної освіти, проте після реформи 1993 р. останні були виключені з законодавства.

Покарання у виді громадських робіт у нинішньому виді за своєю суттю є дуже подібним до аналогічного покарання в Україні. Воно також обчислюється годинами, полягає у безоплатному виконанні суспільно-корисних робіт у вільний від оплачуваної роботи або навчання час, процес його виконання контролюється органами пробації. Проте мають місце й певні відмінності, наприклад, значно більший граничний строк цього виду покарання в Угорщині (312 годин проти 240 годин в Україні), умови заміни цього виду покарання іншим у випадку ухилення від його виконання і т.д.

Список використаних джерел:

1. Mohai G. «Élő történelem», azaz közérdekű munka büntetés – tegnap, ma és holnap. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158846803.pdf>.
2. Mónusné K. A közérdekű munka speciális jellegének főbb vonásai. URL: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_kozerdeku_munka_sPECIALIS_jellegenek_fobb_vonasai.
3. Wiener I. Büntetőjog Általános Rész, Budapest : KJK-KERSZÖV, 2004. 289 p.
4. Nagi F. A Magyar Büntetőjog Általános Része, Budapest : HVG-ORAC, 2010. 717 p.
5. Magyar büntetőjog. Általános rész. URL: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_buntetojog/2011_0001_520_magyar_buntetojog.pdf.
6. Magyar büntetőjog. URL: http://www.police.hu/sites/default/files/2012._evi_c._torveny.pdf.